

จารีตการบันทึกประวัติศาสตร์ภาคใต้

สงบ สงเมือง

บทความฉบับนี้ เขียนขึ้นเป็นเชิงสำรวจแบบกว้าง ๆ เกี่ยวกับวรรณกรรมประวัติศาสตร์ของภาคใต้ ตั้งแต่เริ่มแรกที่มีการบันทึกประวัติศาสตร์ในรูปของตำนาน และต่อมาได้พัฒนาการมาสู่การบันทึกประวัติศาสตร์แบบใหม่ เป็นแบบพงสาวดารเมืองซึ่งถือได้ว่าเป็นรากฐานสำคัญที่สุด ในการศึกษาประวัติศาสตร์ภาคใต้ในปัจจุบัน

ในการนำเสนอเนื้อหาครั้งนี้ จะแบ่งเป็น 3 ตอนคือ

ตอนที่ 1 กล่าวถึงวรรณกรรมประวัติศาสตร์ภาคใต้ ประเภทตำนานและพงสาวดารเมือง

ตอนที่ 2 กล่าวถึง จารีตการบันทึกประวัติศาสตร์ประเภทตำนาน และพงสาวดาร และ

ตอนที่ 3 กล่าวถึงความสับสนเนื่องจากการศึกษาประวัติศาสตร์ภาคใต้

1. วรรณกรรมประวัติศาสตร์ของภาคใต้

คำว่าวรรณกรรมประวัติศาสตร์ในที่นี้หมายถึง การบันทึกประวัติศาสตร์ในอดีตในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะแบบตำนานและพงสาวดาร เป็นต้น และอาจจะกินความรวมไปถึงข้อมูลประวัติศาสตร์ ประเภทจดหมายเหตุเป็นต้นว่า พระบรมราชโองการ สารตรา ใบบอกบันทึกของพ่อค้า ห้างร้าน และจดหมายเหตุส่วนบุคคลสำคัญ ๆ แต่ในที่นี้จะกล่าวเน้นเฉพาะตำนานและพงสาวดารเป็นส่วนใหญ่

ตำนานและพงสาวดารเมืองในภาคใต้ที่เขียนด้วยภาษาไทย และพิมพ์เผยแพร่แล้วมีทั้งหมดประมาณ 16 ฉบับ ทั้ง 16 ฉบับ มีรายละเอียดเกี่ยวกับผู้แต่งปีที่แต่ง และพิมพ์เผยแพร่ในเอกสารต่าง ๆ พอจะสรุปลงเป็นตารางได้ดังนี้คือ

รายชื่อตำนาน พงสาวดารเมืองภาคใต้ และชื่อผู้แต่ง
ระยะเวลาที่แต่ง และแหล่งที่พิมพ์เผยแพร่

ลำดับที่	รายชื่อตำนาน , พงสาวดาร	ชื่อผู้แต่ง	ระยะเวลาที่แต่ง	แหล่งที่พิมพ์- เผยแพร่
1	ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช	ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง	สมัยอยุธยา	หนังสือนครศรี- ธรรมราชและ รวมเรื่องเมือง นครศรีฯ
2	ตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช	ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง	สมัยสมเด็จพระ- นารายณ์	แหล่งเดียวกันกับ ตำนานเมืองฯ
3	พงสาวดารเมืองกลาง	นายเร็กและคณะ	พ.ศ. 2384	ประชุมพงสาว- ดารภาคที่ 2
4	พงสาวดารเมืองสงขลา	เจ้าพระยา- วิเชียรคีรี (บุญสังข์)	พ.ศ. 2390 และ พ.ศ. 2402	ประชุมพงสาว- ดารภาคที่ 53
5	พงสาวดารเมืองพัทลุง	หมื่นสนิทภิมย์ (น้อม)	พ.ศ. 2393	ประชุมพงสาว- ดารภาคที่ 53 และ ฯลฯ
6	พงสาวดารเมืองสงขลา	พระยาวิเชียร- คีรีฯ (ชม)	พ.ศ. 2432-2433	ประชุมพงสาวดาร ภาค 3 และ ฯลฯ
7	พงสาวดารเมืองปัตตานี	พระยาวิเชียรคีรีฯ (ชม)	พ.ศ. 2432-2433	ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 3
8	พงสาวดารเมืองไทรบุรี	ฉบับศาลาลูกขุน	ระหว่าง พ.ศ. 2440-2453	ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 2
9	พงสาวดารเมืองกลันตัน	ฉบับศาลาลูกขุน	ระหว่าง พ.ศ. 2420-2452	ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 2
10	พงสาวดารเมืองตรังگانู	ฉบับศาลาลูกขุน	ระหว่าง พ.ศ. 2420-2452	ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 2

ลำดับที่	รายชื่อตำนาน . พงศาวดาร	ชื่อผู้แต่ง	ระยะเวลาที่แต่ง	แหล่งที่พิมพ์- เผยแพร่
11	พงศาวดารเมืองสงขลา ภาคที่ 2	พระยาสุวิศิษฐ์ศรี สมันตราษฎ์นายก (เย็น สุวรรณปัทม)	หลังจากปี พ.ศ. 2447	งานพระราชทาน เพลิงศพเจ้า- พระยาศรีธรรม- ธิเบศร์ (จิตร ณ สงขลา)
12	พงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช	หลวงอนุสรสิทธิ- กรรม (บัว ณ นคร)	สมัยรัชกาลที่ 6	ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 53
13	พงศาวดารเมืองพัทลุง	หลวงศรีวิจิตร (พิน จันทโรจวงศ์)	พ.ศ. 2462	ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 15
14	ตำนานเมืองระนอง	สมเด็จพระพะยา- ดำรงราชานุภาพ	พ.ศ. 2471	ประชุมพงศาวดาร
15	เรื่องตั้งพระยานครศรีธรรม- ราช	เป็นเอกสารเก่า จำพวกสารตรา และกฎพระบรม- ราชโองการ	ตั้งครั้งแรกในปี พ.ศ. 2285 ครั้งหลังสุดในปี พ.ศ. 2354	ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 2
16	ทำเนียบข้าราชการเมือง นครศรีธรรมราชและประวัติ สังเขปเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช	ทำเนียบข้า- ราชการเป็นเอก- สารจำพวกจดหมาย เหตุ ส่วนประวัติ เจ้าเมืองนครฯ บางคนไม่ทราบ ผู้แต่ง	ระยะที่รวบรวม ทำเนียบข้าราชการ- การเมืองนครฯ คือในปี ค.ศ. 2354	ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 73

นอกจากวรรณกรรมประวัติศาสตร์เหล่านี้แล้ว ยังมีวรรณกรรมประวัติศาสตร์ที่สำคัญอีกชนิดหนึ่ง คือ "จดหมายเหตุ" ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเอกสารของทางราชการตั้งแต่สมัยอยุธยา เป็นต้น จนกระทั่งถึงรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงเทพมหานครมีการแบ่งเป็นรัชกาล เช่น จดหมายเหตุกรุงธนบุรี จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1-2-3 และ 4 ตามลำดับ จดหมายเหตุเหล่านี้ ปัจจุบันเก็บรวบรวมไว้ที่ห้องสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ ท่าสาคร กรุงเทพมหานคร เป็นส่วนใหญ่ อาจจะคัดลอกหลงเหลืออยู่ตามบ้านบุตรหลานเจ้าเมืองเก่าๆ บางที่ยังไม่ได้ส่งไปยังหอสมุดแห่งชาติ

2. จารึกการบันทึกประวัติศาสตร์ภาคใต้

การบันทึกประวัติศาสตร์ภาคใต้ มีมานานก่อนที่จะมีการบันทึกแบบตำนาน และพงศาวดารเสียด้วยซ้ำไป การบันทึกในระยะแรก ๆ นิยมทำในรูปของ "ศิลาจารึก" ซึ่งมีมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 9 - 10 (ดูศิลาจารึกหลักที่ 29) และได้สืบเนื่องจารึกการบันทึกประวัติศาสตร์แบบนี้ ต่อมาจนกระทั่งถึงพุทธศตวรรษที่ 24-25 ในขณะเดียวกันจารึกในการจดจำเรื่องราวในอดีตเพื่อถ่ายทอดสืบต่อไปยังลูกหลานอีกแบบหนึ่งก็ได้อุบัติขึ้น การถ่ายทอดประวัติศาสตร์แบบเล่าลือต่อ ๆ กันมาในช่วงอายุต่าง ๆ กัน หรือการถ่ายทอดประวัติศาสตร์แบบตำนานนั้นเอง ซึ่งแท้จริงแล้วถือว่าเป็นจารึกเก่าแก่ที่สุดของมนุษยชาติ ที่ใช้ในการสืบทอดมรดกทางภูมิปัญญา และจารึกประเพณีจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง การถ่ายทอดประวัติศาสตร์แบบตำนานในระยะแรก ๆ เป็นเพียงการเล่าเรื่องราวด้วยปากเปล่าหรือมุขปาฐะ แล้วจดจำกันมาในสมอง จนกระทั่งต่อมาเมื่อมีการคิดประดิษฐ์อักษรขึ้นใช้แล้ว และจารึกการบันทึกเรื่องราวในอดีตของมนุษย์พัฒนามากขึ้น ก็มีการนำเอาตำนานที่เล่าสืบต่อ ๆ กันมา มาบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรกในใบลานสมุดข่อย หรือหนังสือขุด

และในกระดาษสา หรือเพลงตำนานเมืองเรื่องแรกที่มีการบันทึกแบบนี้ ได้แก่ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเชื่อกันว่าเขียนขึ้นในสมัยอยุธยา จารึกการบันทึกตำนานเมืองนครศรีธรรมราช นับได้ว่าเป็นจารึกเก่าแก่ที่สุดในการบันทึกประวัติศาสตร์ภาคใต้ และมีลักษณะการบันทึกแบบตำนานที่ได้รับอิทธิพลทางความเชื่อจากพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ โดยเฉพาะเรื่องการนำพระบรมสารีริกธาตุไปสร้างพระบรมธาตุ การเรียกราชทินนามเจ้าเมืองว่า "ศรีธรรมโศกราช" เลียนแบบบรมราชโศกมหาราชของอินเดีย และการปกครองหัวเมืองตามระบบเมือง 12 นักษัตริย์ เป็นต้น

พระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช

แต่หลังจากเมืองนครศรีธรรมราช ตกเป็นเมืองบริวารของศูนย์อำนาจทางภาคกลางโดยสมบูรณ์แล้ว จารึกการบันทึกประวัติศาสตร์ทางภาคใต้ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือได้รับอิทธิพลเกี่ยวกับวิธีการบันทึก จากการบันทึกพงศาวดารของราชวงศ์ต่าง ๆ ในศูนย์อำนาจส่วนกลาง ซึ่งมีอิทธิพลทั้งทางการเมืองการปกครอง สังคม และเศรษฐกิจเหนือดินแดนภาคใต้ในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะระดับชนชั้นผู้ปกครองในเมืองต่าง ๆ ตัวอย่างการบันทึกประวัติศาสตร์ภาคใต้ในลักษณะเช่นนี้ตัวอย่างแรกได้แก่ ตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม จารึกการบันทึกประวัติศาสตร์ที่ปรากฏอยู่ในตำนานพระบรมราชูปถัมภ์เมืองนครศรีธรรมราช นั้น ยังได้รับอิทธิพลการบันทึกประวัติศาสตร์แบบตำนาน จากตำนานเมืองนครศรีธรรมราช โดยเฉพาะตอนต้น ๆ ของตำนานฉบับนี้ แต่ลักษณะของการบันทึกแบบพงสาวดารเมือง เริ่มปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจนแล้ว เกี่ยวกับการลงศักราชกำกับเหตุการณ์ และการบันทึกเหตุการณ์ไปตามลำดับเวลา เน้นเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสงคราม และการเมืองมากกว่าเรื่องอื่น ๆ จารึกการบันทึกประวัติศาสตร์ในตำนานพระบรมราชูปถัมภ์เมืองนครศรีธรรมราช จึงนับได้ว่าอยู่ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงวิธีการบันทึกจากตำนานมาสู่แบบพงสาวดาร ส่วนวิธีการบันทึกก็ยังคงเหมือนกับตำนาน แต่มีข้อน่าสังเกตว่าวัสดุที่ใช้ในการบันทึกทางภาคใต้ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมทางประวัติศาสตร์นั้น ในช่วงแรกคือตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมาถึงรัชกาลที่ 4 จะใช้สมุดข่อยหรือหนังสือผูกเป็นส่วนใหญ่ มีใช้กระดาษสาหรือเพลบ้าง ก็มักจะจะเป็นจดหมายเหตุจำพวกใบบอกเสียมากกว่า ซึ่งมีตัวอย่างหาได้จากแหล่งเก็บรวบรวมสิ่งเหล่านี้ที่ห้องสมุดชิรญาณชั้น 3 ของหอสมุดแห่งชาติกรุงเทพมหานคร

การบันทึกประวัติศาสตร์แบบพงสาวดาร จะมาปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน ในพงสาวดารเมืองต่าง ๆ ซึ่งบันทึกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ระหว่างปี พ.ศ. 2384 - 2471 อย่างไรก็ตามพงสาวดารเมืองที่เขียนขึ้นในสมัยนี้ จะมีลักษณะแตกต่างกันแยกได้ 2 ประเภท คือ ประเภทแรกพงสาวดารเมืองที่เขียนขึ้น ก่อนได้รับจารึกการเขียนประวัติศาสตร์สมัยใหม่จากตะวันตก โดยเฉพาะวิพากษ์วิธีทางประวัติศาสตร์ ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพนำเข้าใช้เขียนประวัติศาสตร์ไทยเป็นครั้งแรก พงสาวดารเมืองประเภทนี้ในภาคใต้ มีอย่างน้อย 3 เล่มคือ พงสาวดาร

เมืองกลาง ของ นายเวก และคณะ นายเวกคือพระยาตลาด (เวก) เป็นบุตรของเจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร์ จันทโรจวงศ์) พงสาวดารเมืองพัทลุง ของหมื่นสนิทภิมย์ (เนื้ม) และพงสาวดารเมืองสงขลา ของเจ้าพระยาวิเชียรคีรี (บุญสังข์) เนื้อหาทางพงสาวดารเหล่านี้ส่วนหนึ่งได้จากการสืบถาม "ผู้รู้" ที่มีอายุมาก ๆ ซึ่งเป็นวิธีการใหม่ ๆ ที่นักประวัติศาสตร์ปัจจุบันนำกลับมาใช้อีก โดยเรียกว่า "ประวัติศาสตร์ปากเปล่า" จารึกทางประวัติศาสตร์เช่นนี้กลับหายไปไม่ปรากฏในพงสาวดารเมือง รุ่นหลังที่ได้รับอิทธิพลจากจารึกการเขียนประวัติศาสตร์ สกุลดำรงราชานุภาพ ซึ่งได้แก่พงสาวดารเมืองทางภาคใต้ทั้งหมด ที่เขียนในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2432-พ.ศ. 2471 เพราะเป้าหมายสำคัญของการบันทึกพงสาวดารเมืองเหล่านี้ก็คือ "รับใช้ประวัติศาสตร์แห่งชาติ" หรือเป็นเพียงส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์แห่งชาติ ที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้วางโครงสร้างเอาไว้เรียบร้อยแล้ว แต่อย่างไรก็ตามบันทึกทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ ได้กลายเป็นจารึกหนึ่งของการบันทึกประวัติศาสตร์หัวเมืองไปแล้ว และได้นับเนื่องเข้าไปในจารึกการบันทึกประวัติศาสตร์ภาคใต้โดยไม่มีใครที่จะปฏิเสธได้ และถือว่าเป็นรากฐานของการบันทึกประวัติศาสตร์ภาคใต้ในปัจจุบันจารึกหนึ่งด้วย

3. ความสืบเนื่องของการศึกษาประวัติศาสตร์ภาคใต้

ขบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ภาคใต้ จึงเป็นขบวนการที่เกิดขึ้น และพัฒนาต่ออย่างต่อเนื่อง มีจารึกและระเบียบประเพณีของการศึกษาที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งในภาคใต้ ในศูนย์อำนาจทางส่วนกลาง และในทางสากล ซึ่งนักศึกษาทางสังคมศาสตร์ในภาคใต้ในปัจจุบัน มีความจำเป็นต้องศึกษา และทำความเข้าใจกับขบวนการ

ทางปัญญาอย่างจริงจังและลึกซึ้ง ซึ่งบทความฉบับนี้
ไม่สามารถจะทำเช่นนั้นได้ ในข้อจำกัดของเวลาและ
หน้ากระดาษ เป็นการกระทำอันยิ่งใหญ่ของคนรุ่น
ปัจจุบัน และรุ่นต่อ ๆ ไปที่จะต้องสืบทอดจารึกการ
บันทึกประวัติศาสตร์ภาคใต้ ให้สอดคล้องกับการ

เปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การ
ปกครอง และวัฒนธรรมที่เป็นอยู่ ไม่เช่นนั้นการกระทำ
อันนี้ก็สิ้นสุดสลายไปในมือของท่านเองอย่างน่า
เสียดายยิ่ง

